

KLASTERIŲ VYSTYMO SI BARJERAI

Aldona Stalgienė

Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas

Besikeičiančios technologijos, politiniai, socialiniai pokyčiai, taip pat ir globalizacijos poveikis skatina šalis bei atskirus ekonominius sektorius tapti konkurencingais. Viena galima ekonominio augimo strategijų yra – klasterių kūrimas, arba susijusių įmonių ir asocijuotų institucijų tendencija geografiškai koncentruotis, kaip prielaida plėtoti konkurencingumą. Išanalizavus klasterio sampratą ir šios sampratos raidą, bei įvardinus pagrindines klasterio charakteristikas, toliau nagrinėjami klasterių formavimosi ir plėtros barjerai bei analizuojama klasterių politika. Tyrimo tikslas – išanalizavus klasterių vystymosi barjerus pasiūlyti klasifikaciją bei galimas eliminavimo priemones. Tyrimo metodai – mokslinės literatūros sisteminė, loginė ir lyginamoji analizė, sintezė.

Raktiniai žodžiai: klasteriai, klasterių barjerai, klasterių politika.

Įvadas

Klasterių kūrimas, kaip ekonominio augimo skatinimas tapo populiaria ekonominės politikos priemone visame pasaulyje. Tačiau, jei klasteris reikštų tik nedidelę įmonių grupelę su keliom kitom organizacijomis, tai nesukeltų tokio akademinės visuomenės ar politikų susidomėjimo. Ekonominių veiklų lokalizavimo idėjų galima aptikti jau 19 amžiaus vokiečių ekonomisto J. H. Thuneno darbuose. Didžiausias dėmesys čia skiriamas žemės vertei ir kokią tai daro įtaką žemės ūkio gamybai tostant nuo prekybos vietos (Šalčius, 1927). Minėtos idėjos toliau nagrinėjamos A. Marshallo darbuose. Jis pristatė pramoninių rajonų sąvoką, išryškindamas mažoje srityje sutelktų įmonių ekonominės veiklos naudą (Marshall, 1890). Walter Isard (1956) išplėtė šią sąvoką, naudodamas į eksportą orientuotas pramonės šakas ir jų ryšius su kitomis pramonės šakomis regione. Pagal jį, tokie glaudūs pramoniniai ryšiai ir rodo klasterio egzistavimą. 1970-ųjų pabaigoje, ekonomistas Giacomo Becattini iškėlė klasterizacijos idėją, taikydamas tai šiaurės Italijos pramoninei organizacijai. Pasak jo, priežastis koncentruotis geografiškai apima tokius ekonominius aspektus, kaip gamybos ir pristatymo išlaidos mažinimas, taip pat galimybė tapti dominuojančiu žaidėju pasaulio rinkose, kuriose gebėjimas kurti naujoves yra pagrindinis konkurencinis pranašumas S. Cruz, (2007), M. Porteris (1990) išryškino didžiulį pramoninių klasterių potencialą. Tai buvo pagrindinis įvykis klasterio sąvokos vystymosi raidoje, kadangi Porterio klasterio idėjos sėkmingai skynėsi kelią į mokslo ir politikos areną sukurdamas klasterio inciatyvų proveržį daugelyje šalių.

Lietuvoje klasterizacijos idėją vieni pirmųjų pradėjo plėtoti J. Činčikaitė ir G. Belazarienė (2001), Verslo strategijos institutas (Klasterių..., 2002), Lietuvos..., 2003) ir Č. Švetkauskas (2003). Jų atlikti darbai suformavo pagrindą tolimesniam klasterizacijos reiškinių pažinimui Lietuvoje. Šių ir vėlesnių (Jucevičius, 2007)

studijų metu dažniausiai buvo tyrinėjamos pramonės (medienos, tekstilės ir kt.), paslaugų (turizmo) klasterių plėtros galimybės.

Nors mokslinėje literatūroje klasterių vystymosi klausimas nagrinėjamas, tačiau nebuvo atlikta vystymosi barjerų analizė, jų klasifikacija bei galimos jų mažinimo priemonės klasterių politikos pagalba.

Tyrimo objektas – klasterių vystymosi barjerai.

Tyrimo tikslas – išanalizavus klasterių vystymosi barjerus, pasiūlyti klasifikaciją bei galimas eliminavimo priemones.

Tyrimo uždaviniai – išnaluoti klasterio sampratą ir šios sampratos raidą, ištirti klasterių formavimosi barjerus bei išanalizuoti klasterių politiką kaip barjerų eliminavimo priemonę.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros sisteminė, loginė ir lyginamoji analizė, sintezė.

Teorinė klasterio sąvokos samprata

Vieningą klasterio sąvokos apibrėžimą surasti sudėtinga, nes ši sąvoka apima geografinį pasiskirstymą, ryšių rūšį, priklausomumo jausmą, technologinį lygį, gyvavimo ciklą ir kt. Tai pat naudojama vietos ekonomikos plėtrai bei regionų analizei (užimtumas, ekonominis augimas ir produktyvumas) (Frerot, 2008).

Pastaruoju metu, mokslinėje literatūroje dažniausiai naudojama M. Porterio (1998) suformuluota klasterio sąvoka – geografinė koncentracija tarpusavyje susijusių įmonių, specializuotų tiekėjų, paslaugų teikėjų bei asocijuotų institucijų (pvz., universitetų, standartizavimo agentūrų, profesinių sąjungų), kurios tarpusavyje tiek konkuruoja, tiek kooperuojasi. Taip pat – tinkliniai ryšiai, kurie pasireiškia geografinėje vietovėje, kur įmonių ir institucijų artumas užtikrina bendrumą ir padidina sąveikos dažnumą. S. A. Rosenfeld (1997) pabrėžė sinergijos svarbą tarp organizacijų. T. Roelandt ir P. Hertog (1999) bei J. Simmie ir J. Sennett (1999) pasiūlė analizuoti klasterius, žvelgiant į juos kaip į vertės (sąnaudų) kūrimo grandinę. A. Kamarulzaman ir N. Mariati (2008) pateikia tokį klasterio apibrėžimą – grupė subjektų (bent vieno pramoninio sektoriaus įmonės, agentūros, institucijos) turinčių panašumų ir papildančių vienas kitą; reikšminga geografinė subjektų koncentracija, sukelianti subjektų betarpiškumą bei oficialią ir neoficialią jų sąveiką, aglomeracijos ekonomiją, ir aukštą socialinį kapitalą, kuris skatina sklaidą ir visa tai daro reikšmingą įtaką regiono ar nacionalinei ekonomikai. Nagrinėjamoje literatūroje dažniausiai naudojamas M. Porter (1998) pateiktas apibrėžimas „tarpusavyje susijusių įmonių, specializuotų tiekėjų, paslaugų teikėjų bei asocijuotų institucijų (pvz., universitetų, standartizavimo agentūrų, profesinių sąjungų), kurios tarpusavyje tiek konkuruoja, tiek kooperuojasi, geografinė koncentracija“.

Ištirtų apibrėžimų skaičius rodo, jog šis reiškinys yra įvairialypis bei nevienareikšmis, tačiau nustatytos tokios charakteristikos:

- kritinė masė. Klasteriui svarbu, kad atitinkamai geografiškai ribotoje teritorijoje būtų pakankamai organizacijų besispecializuojančių tam tikroje

ekonominėje veikloje. Klasteriui priklausančių įmonių skaičius gali svyruoti nuo dešimčių iki tūkstančio. Tai priklauso nuo veiklos pobūdžio ir teritorijos (Klasterių..., 2002; Lietuvos..., 2003; Andersson, 2004; Andriani, 2005);

- įmonės yra sukoncentruotos ribotoje teritorijoje. Įmonės, organizacijos turi būti pakankamai arti viena kitos, kad būtų išvengta nepagrįstai didelių bendradarbiavimo, susitikimų kaštų. Geografinis artumas taip pat skatina perteklinių (*spillover*) įmonių kūrimąsi ir bendrų išteklių atsiradimą (Andriani, 2005; Solvell, 2003);

- ryšiai tarp organizacijų yra palaikomi nuolat, užtikrinant bendrų tikslų siekimą. Ryšiai tarp organizacijų gali būti tiek prekybinio, tiek neprekybinio pobūdžio. Ryšių pobūdis priklauso nuo bendrų ar papildančių produktų, gamybos procesų, esminių technologijų, išteklių poreikio, reikiamų įgūdžių ir/arba paskirstymo kanalų (Rosenfeld, 2002);

- tarpusavio sąveika. Klasteriui priklauso tarpusavyje sąveikaujančios, viena kitą papildančios organizacijos. Klasterio viduje įmonės sąveikauja siekdamos įgyvendinti bendrus tikslus, mokytis, naudotis kitais klasterio privalumais. Pabrėžiama, kad teigiamą klasterio efektą galima patirti tik pasiektus atitinkamą sąveikos lygmenį (Kamarulzaman, 2008);

- specializacija. Klasteriui priklausančios organizacijos specializuojasi skirtinguose vertės grandinės aspektuose, atsižvelgiant į turimas kompetencijas ar naudojamas technologijas;

- konkurencija ir kooperacija. Klasteriui priklausančios įmonės ne tik bendradarbiauja, bet ir konkuruoja tarpusavyje. Tai būtina sąlyga klasteriui išlikti konkurencingu ir nuolat tobulėti. (Klasterių..., 2002; Lietuvos..., 2003;);

- unikalumas. Kiekvienas klasteris yra unikalus, tačiau panašiam ūkio sektoriuje veikiantys klasteriai turi daug bendrų bruožų ir struktūrinių darinių. Taip yra dėl to, jog svarbiausias veiksnys, lemiantis unikalumą, yra ne regionas, bet konkretaus verslo vertės – kaštų grandinės struktūra. (Klasterių..., 2002; Lietuvos..., 2003;)

- klasteriai gali padidinti inovacijų, gamybos konkurencingumą bei palaikyti arba skatinti regiono, šalies ekonominį augimą;

- klasteriai yra save organizuojantys (Klasterių..., 2002, Lietuvos..., 2003). Jų kūrimuisi didžiausia įtaką daro istoriškai susiklosčiusios aplinkybės: vieta, vystomos pramonės, darbo jėgos pakankamumas, šalies ekonominė situacija ir pan. Valdžios institucijų įtaka klasterių kūrimui ir vystymuisi dažniausiai apsiriboja palankių sąlygų sudarymu, klasteriams palankios politikos vykdymu.

Gali būti išskirtos tokios skirtingos klasterių vystymosi sąlygos: antrepreneriškumas, darbo jėga, žmogiškieji ištekliai, ryšiai, mokymasis, finansiniai ištekliai, konceptai, įstatymai, švietimo įstaigos, išsidėstymas. Galima išskirti šiuos tarpusavyje susijusius išorinius veiksnius, darančius tiesioginę įtaką klasterių kūrimuisi ir plėtrai: politikos formavimas, suinteresuotųjų pusių partnerystės skatinimas; empiriniai klasterių tyrimai; klasterizacijos politikos formavimas

(Vaitkevičius, 2010). Visuose klasterių vystymąsi skatinančiuose veiksmuose akcentuojama žmogiškųjų išteklių, ryšių tarp organizacijų, antrepreneriškumo svarba. Klasterių kūrimuisi ir spartesniam vystymuisi svarbios šios sąlygos įstatyminės bazė, finansinių išteklių, investicijų, inovacijų įtaka.

Klasterių formavimosi ir plėtros barjerai

Skirtingi literatūros šaltiniai (Rosenfeld, 2002; Andersson, 2004; Ketels, 2003; Lietuvos..., 2003) pateikia skirtingus barjerus, kurie stabdo klasterių formavimąsi, jų plėtrą. Analizuotoje literatūroje išskirtus klasterizacijos barjerus sąlyginai galima suskirstyti į tris stambias grupes.

Pirmoje grupėje yra barjerai kylantys dėl rinkos netobulumų. Rinkos trūkumų eliminavimas yra bene svarbiausias politikos, nukreiptos į tinkamų sąlygų verslui sudarymą, tikslas. Kaip žinoma, ekonominiu traukos centru yra laikomi tie regionai, miestai, kuriuose yra išvystytas infrastruktūra, yra pakankamai kvalifikuotos darbo jėgos, verslui reikalingų paslaugų. Regionuose, kuriuose trūksta minėtų dalykų, verslo kūrimosi ir augimo tempai yra žymiai lėtesni. Klasterizacijai tai labai reikšmingas rodiklis, kadangi tik pasiekus atitinkamą kritinę įmonių koncentraciją galima tikėtis klasterio atsiradimo. Šio tipo trikdžius lemia verslo ekonominės, socialinės aplinkos trūkumai. Galima išskirti šiuos dėl rinkos ir sisteminių netobulumų kylančius barjerus:

- neišvystyta infrastruktūra. Regionams, kurių infrastruktūra yra neišvystyta susiklosto nelygios galimybės, palyginus su regionais, kuriuose jos vystymui investuojama. Vietovėse, kuriose prekių ir žmonių pervežimas yra brangus, o transportas važiuoja retai, kyla problemos tiek dėl kaštų, tiek dėl laiko, per kurį bus pristatytas, pervežtas kroviny, klausimas (Rosenfeld, 2002);

- prieigos prie kapitalo stoka. Naujų idėjų įgyvendinimas reikalauja papildomų išteklių ir kapitalo. Bet kapitalo rinka labiau pasitiki naujos ekonomikos įmonėmis nei brandžiomis ir žemų technologijų įmonėmis ir inovacijų centrus, kurie nutolę, sunku stebėti jų veiklą. Konsoliduoti bankai turi papildomų kapitalo šaltinių, sukauptų iš vietos bendruomenių. Kai kurie klasteriai, ypač mažose bendruomenėse, turi galimybę susirasti vietos išteklių iš suprantančių jų verslą ir norinčių investuoti į jį (Rosenfeld, 2002);

- paslaugų verslui trūkumas. Tai klasikinis barjeras, kurį valdžia bando eliminuoti teikdama viešas šios srities paslaugas. Kai klasteriai ne viską gali pasidaryti klasterio viduje ar gauti iš kitų įmonių, tuomet jų veikla priklauso nuo regiono institucijų. Pagalba gali būti susijusi su įvairaus pobūdžio pagalba: konsultacijos apie pažangias technologijas, ekonominiai tyrimai, brokerių paslaugos, mokymo ir tobulinimo paslaugos, informacijos apie kitas įmones teikimas ir pan. Smulkus ir vidutinis verslas dažnai turi per mažai darbuotojų, kad pačios galėtų ugdyti darbuotojų specialias kompetencijas skirtingose veiklos srityse. Kai kurios iš tokių paslaugų turi būti gaunamos iš išorės tiekėjų. Dažnai tokių paslaugų nauda neatitinka lūkesčių. (Rosenfeld, 2002, Lietuvos..., 2003);

- regioninis izoliavimasis ir uždarumas. Sėkmingiausiuose klasteriuose yra įmonių, kurios priklauso globaliems tinklams ir naudojami globalios rinkos galimybės. Jose dirba aktyvūs žmonės, priklausantys tarptautinėms profesinėms asociacijoms bei tinklams. Tokie žmonės gauna daug jiems reikalingos informacijos iš įvairių šaltinių. Periferiniuose regionuose prieiga prie informacijos yra ribota, tai sumažina galimybes užimti palankesnę konkurencinę poziciją rinkoje. (Rosenfeld, 2002);

- pramoninio nekilnojamo turto pasiūla. Ši problema ypač aktuali besikuriančioms įmonėms. Dažnai lėšų įsigyti pastatus trūksta lėšų. O pramoninei veiklai skirtu pastato nuoma taip pat turi trūkumų: ribojama pastato keitimo/pertvarkymo galimybė, reikia garantuoti nuomotojui, kad veikla bus pelninga, kad nuomos mokesčiai bus sumokėti laiku.

Antroje grupėje yra sisteminiai netobulumai kurie kyla dėl politikos, valdžios atstovų netiesioginio poveikio rinkos subjektams. Dažniausiai jie pasireiškia kaip netinkama ar nesuderinama tarpusavyje susijusių įmonių veikla, nevienodų žaidimo taisyklių egzistavimu. Įmonės, viešos institucijos tarpusavyje sąveikauja. Kaip kliūtis efektyviai jų sąveikai ir bendradarbiavimui gali kilti dėl prieštaringų ar nesuderinamų jų kompetencijų. Politikos skirtos spręsti vienos srities problemas gali būti neveiksmingos jei kitos problemos nebus sprendžiamos. Galima išskirti šiuos sisteminius trūkumus:

- klasterio hierarchija. Kai klasteryje dominuoja kelios įmonės, tuomet ne visos smulkios įmonės turi sąlygas patirti priklausymo klasteriui naudą (Rosenfeld, 2002; Jucevičius, 2008);

- koordinavimo stoka. Šiam barjerui priskiriama pasitikėjimo stoka, nesuderinami tikslai. Esant šioms sunkumams skirtingoms įmonėms būna sunku vykdyti bendrą veiklą. Taip pat gali būti akcentuojama pasitikėjimo tarp klasterio potencialių subjektų stoka (Lietuvos..., 2003);

- antrepreneriško stoka. Antrepreneriško stoka pasireiškia įmonių pastangomis kopijuoti viena kitą, derinti skirtingus veiklos metodus, ieškoti novatoriškų sprendimų. Nenoras bendradarbiauti taip pat yra ryškus antrepreneriško stokos pavyzdys;

- netolygus atskirų verslo subjektų technologinis ir vadybinis lygis. Nors bendroji šiuolaikinio verslo logika diktuoja būtinybę specializuotis, tačiau kai kurios tarptautinėse rinkose esančios sėkmingos įmonės savo pagrindinę veiklą papildo technologiškai ar per verslo procesą susijusiomis veiklomis. Taip siekiama kompensuoti patikimo partnerio stoką ar siekiant lėšas į naują veiklą (Lietuvos..., 2003);

- veiklos partnerystėje patirties ir kompetencijos stoka. Klasterių, tinklų, kooperacinių ryšių, virtualių verslo sistemų valdymas kokybiškai skiriasi nuo įprastinės vadybos;

- įgūdžių ir galimybių juos realizuoti stoka. Organizacijos paprastai neplanuoja plėtros į tuos regionus, kuriuose rengiami specialistai neatitinka jų poreikių. Yra regionų, į kuriuos darbuotojai yra importuojami. Nors vietos bendruomenėje yra

patyrusių darbuotojų, tačiau nežinant jų darbo kokybės, žinių jie nepriimami. Nesuteikus jiems galimybės gauti įgūdžių ir patirties, jie tampa daugiau kliūtimi, nei kapitalu (Rosenfeld, 2002);

- neaktyvios profesinės ir šakinės asociacijos. Dažnai asociacijų veikla apsiriboja tik tam tikro „laidininko“ vaidmeniu tarp valdžios institucijų ir įmonių perteikiant aktualią informaciją bei derinant įmonių interesus valdžios institucijose. Tačiau toks vaidmuo asociaciją atriboja nuo reikšmingo vaidmens klasterio veikloje (Lietuvos..., 2003).

Trečioje grupėje yra barjerai kylantys dėl netinkamų valdžios veiksmų. Valdžios atstovų inicijuota klasterių politika klasterių kūrimąsi gali paveikti trimis linkmėmis: teigiamai, neigiamai ir neutraliai (t. y. nepadaryti jokio poveikio). Labiausiai nepageidaujamas neigiamas poveikis, nes jis ne tik neduos efekto, bet ir esamą situaciją paveiks neigiamai. T. Andersson, S. Schwaag-Serger, J. Sorvik ir E. Hansson (2004), Ch. Ketels (2003) išskiria tokias nesėkmes, susijusias su valdžios intervencija į rinką, netinkamai teikiama pagalba klasterizacijai:

- interesų konfliktas. Vykdoma politinė intervencija į rinką atstovauja mažos žmonių grupės interesus, tačiau pažeidžia didesnės asmenų grupės interesus. Pavyzdžiui siekiant apsaugoti smulkius gamintojus jiems sudaromos palankesnės sąlygos veikti. Tačiau vartotojai dėl to nukenčia – sumažėja paslaugų/ prekių pasirinkimas;

- remiami aukštųjų technologijų (dažniausiai informacinių ir komunikacinių technologijų, medicinos ar biotechnologijų) klasteriai net ir tada kai regione nėra būtinų sąlygų jų sėkmingai perspektyvai. Tokiu atveju patiriami dideli nuostoliai. Tai pat egzistuoja rizika pasirinkti skatinti klasterius netinkamomis politinėmis priemonėmis. Pavyzdžiui, skatinti klasterio inovatyvumą, kuomet jo silpnoji vieta – antrepreneurškumo sąlygų stoka;

- klasterių kūrimas „iš nieko“. Politika būna nesėkminga, kai siekiama klasterius sukurti, kai nesudarytos tam būtinos sąlygos. Be to, klasterių vystymo iniciatyvos yra mažiau veiksmingos, jei nevykdoma platesnė politikos strategija, skirta gerinti mikroekonominę verslo aplinką regione/šalyje;

- nesutariant dėl ekonomikos veiklos “variklių” sunku parinkti tinkamą klasterių iniciatyvą. Tai gali sąlygoti šios iniciatyvos neveiksmingumą;

- neskiriant lėšų klasterių vystymo iniciatyvų įgyvendinimui, būna labai sunku tęsti jas ilguoju laikotarpiu;

- dėmesys nuo planavimo laikų suformuotoms ekonominėms aglomeracijoms norint jas dirbtinai apsaugoti nuo rinkos jėgų poveikio. Parama tokioms aglomeracijoms gali trukdyti naujų inovatyvių ir dinamiškų veikėjų augimui (Jucevičius, 2009);

- informacijos, institucijų, kompetencijos stoka. Dažnai deklaruojama, jog siekiama būti arčiau tų subjektų, kuriuos paveikia įvairūs politikų sprendimai. Siekiant įgyvendinti šį tikslą gali prireikti nubrėžti ministerijų, vietos valdžios atsakomybės ribas. Taip pat svarbu, kad ne visada prieinama aktuali informacija apie galimybes gauti paramą. Šiuo atveju iniciatyva nepasiteisintų, nes subsidijų negautų

įmonės, kurios turi aukštą potencialą ir pan. Tyrimus ir vystymą remiančios tiesioginės iniciatyvos ir netiesioginės mokesčių lengvatos dažniausiai nepasiteisina. Ypač kai siekiama paveikti smulkų ir vidutinį verslą. Šiuo atveju subsidijas gali gauti ne tie asmenys, kuriems skirta parama, ar gali paveikti prašančiųjų elgesį taip, kad šie negautų paramos;

- neefektyvi inovacijų politika. Ši politika yra svarbi kuriant inovatyvius klasterius. Kad kurtųsi novatoriški klasteriai, reikalinga inovacijoms palanki aplinka. Ją kuria valstybės institucijos per mokslo ir inovacijų skatinimo sistemą, mokslo ir inovacijų finansavimo mechanizmus, mokesčių sistemą, o taip pat universitetai, mokslo įstaigos ir pačios novatoriškos įmonės (Lietuvos..., 2003).

Klasterių politika kaip barjerų eliminavimo priemonė

Tinkami politiniai sprendimai gali visiškai ar iš dalies eliminuoti klasterių barjerus ir taip paskatinti klasterizaciją, todėl būtina išanalizuoti klasterių politiką, kaip vieną iš barjerų eliminavimo priemonių.

Analizuojant klasterių vystymosi ypatumus, buvo pastebėta, kad egzistuoja kelios klasterių kūrimosi galimybės: savaiminis ir dirbtinis (Vaitkevičius, 2010). Pastarasis yra vertinamas gan skeptiškai. Tačiau pastebima, kad valdžios institucijų vykdoma veikla gali paspartinti klasterių kūrimąsi. Klasterių politikos pagrindinis objektas yra įmonių grupės ir viena kitą papildančios veiklos rūšys, o ne pavienės įmonės ar ūkio sektoriai. Klasterių politiką galima apibūdinti ir kaip ekonominės politikos sritį, kurioje valstybė formuoja bei įgyvendina priemones, skatinančias įmonių, priklausančių klasteriui, vidinės sąveikos stiprinimą ir strateginių ryšių klasterio išorinėje aplinkoje plėtojimą. Klasterių politika pagrįsta prielaida, jog šalies gerovę lemia ne specifinių įmonių, bet produktyviais ryšiais susijusių įmonių grupių veikimas (Navickas, 2008, Jucevičius, 2009).

Vykdamas į klasterius orientuotą politiką daugiausia dėmesio skiriama šiems aspektams:

- sąlygų antreprenerystei ir klasterių formavimuisi sudarymas ir remiami potencialūs klasteriai;
- klasterių plėtros skatinimas, kai politikos priemonės nukreiptos į jau egzistuojančius klasterius, tačiau dėl tam tikrų priežasčių susiduriančius su sunkumais (Silvano, 1999). Turi būti parinktos atitinkamos politikos priemonės, kurios padėtų sumažinti ar likviduoti barjerų keliamas problemas.

Tiek kuriant palankias sąlygas antreprenerystei ir klasterių formavimuisi, tiek skatinant klasterių plėtrą, politikos priemonės gali naudoti skirtingų lygmenų valdžios institucijos, priemonės gali skirtis pagal intervencijos į rinką laipsnį. Klasterių politikos priemonės taikytinos šalinant rinkos ir sisteminius trūkumus pateikiamos lentelėje.

Priemonės skirtos sudaryti klasterių veiklai palankias sąlygas parenkamos pagal skirtingus kriterijus. Pirmiausia reikia atsižvelgti į problemas, su kuriomis susiduria klasteriai savo veikloje.

Lentelė. Klasterių politikos priemonės rinkos ir sisteminių trūkumams šalinti

Sisteminiai ir rinkos trūkumai	Politikos priemonės
Neefektyvus rinkos funkcionavimas	Konkurencingumo politika ir teisinės bazės gerinimas
Informacijos trūkumas	Technologijų numatymo
	Strateginė rinkos informacija ir strateginės klasterių studijos
Ribota inovacinių sistemų dalyvių tarpusavio sąveika	Tarpininkų ir jungimosi į tinklus agentūros bei schemas
	Konstruktyvių dialogų platformų rėmimas
	Tinklinio bendradarbiavimo skatinimas (klasterių vystymo schemas)
Instituciniai neatitikimai tarp žinių infrastruktūros ir rinkos poreikių	Jungtiniai pramonės tyrimų centrai
	Jungtinių pramonės tyrimų iniciatyvų rėmimas
	Žmogiškojo kapitalo vystymas
	Technologijų perkėlimo programos
Paklausos trūkumas	Viešų pirkimų politika
Valdžios nesėkmės	Privatizacija
	Verslo racionalizavimas
	Horizontalios politikos vykdymas
	Viešos konsultacijos
	Valdžios intervencijos mažinimas

Vykdamas į klasterius orientuotą politiką, reikia remti besiformuojančius ar jau egzistuojančius klasterius. Tačiau, intervencija turi būti ribojama. O vykdamas politiką, turėtų būti labiau koncentruojamasi į šių sričių plėtojimą (European ..., 2003; Švetkauskas, 2003):

- rinkos silpnųjų vietų nustatymą ir politikos, darančios įtaką klasterinėms įmonėms, atnaujinimą;
- klasterių valdymo struktūrų įdiegimą;
- ryšių tarp tyrimų centrų, universitetų ir pramonės plėtojimą;
- tinkamas mokymo programų įgyvendinimas siekiant klasteriams pateikti reikalingos kvalifikacijos žmonių;
- skirtingose valstybėse esančių klasterių keitimosi informacija platformų sukūrimą;
- strateginės informacijos klasteriams teikimą;
- specialios infrastruktūros suteikimą;

- finansinių instrumentų pasiūlą (rizikos kapitalo fondus, kredito garantijas, subkontraktavimo susitarimus).

Išvados

1. Nustatytos tokios klasterio charakteristikos: kritinė masė, įmonių geografinė koncentracija, ryšiai tarp organizacijų, tarpusavio sąveika, specializacija, konkurencija ir kooperacija, unikalumas, saviorganizuotumas bei ekonominis augimas.

2. Išanalizavus klasterių vystymosi barjerus, išskirtos tokios grupės: rinkos, sisteminiai netobulumai ir barjerai kylantys dėl netinkamų valdžios veiksmų. Jų prigimtis yra skirtinga. Rinkos netobulumus daugiau nulemia ekonominės sąlygos, regiono/šalies išsivystymo lygis. Sisteminiai netobulumai daugiau susiję su prieštaringomis rinkos dalyvių veiklos sąlygomis, netinkamomis žaidimo taisyklėmis ir pan. Dar kitą dalį barjerų gali sukelti netinkami valdžios atstovų sprendimai.

3. Tinkami politiniai sprendimai gali visiškai ar iš dalies eliminuoti klasterių formavimosi ir plėtros barjerus ir taip paskatinti klasterizaciją. Skirtingos klasterių vystymo politikos rodo, kad valdžios institucijų veikla turi remtis aktualia situacija rinkoje, atitikti klasterizacijos proceso vystymosi stadijas, mažinti klasterizacijos barjerus. Klasterių vystymui palankias sąlygas gali sudaryti skirtingų lygmenų valdžios (vietos, regioninės, nacionalinės ir tarptautinės) institucijos. Bene dažniausiai pasitaiko regioninės ir nacionalinės valdžios vykdomos klasterių vystymo iniciatyvos. Tokių iniciatyvų intervencija į rinką turi būti ribojama.

Literatūra

1. Andersson, T., Schwaag–Serger, S., Sorvik, J., Hansson, E. (2004). The Cluster Policies Whitebook. – Sweden: IKED.
2. Andriani, P., Jones, C., Perkmann, M. and et. (2005). The Cluster Effect. How clusters policy can make the UK more competitive. – http://wi1.uni-erlangen.de/sites/wi1.uni-erlangen.de/files/ebs_clusters.pdf London [2010 11].
3. Cruz, S., Teixeira, A. (2007) A new look into the evolution of clusters literature. A bibliometric exercise. – http://www.fep.up.pt/investigacao/workingpapers/07.12.17_wp257.pdf [2010 11]
4. Činčikaitė, J., Belazarienė, G. (2001). Klasteriai ir regionų konkurencingumas // Regionų plėtra-2001: tarptautinė mokslinė konferencija. – Kaunas: Technologija.
5. European Commission (2003). Final Report Of The Expert Group On Enterprise Clusters And Networks. – http://www.europe-innova.eu/c/document_library/get_file?folderId=148901&name=DLFE-6122.pdf [2010 11].
6. Frerot, O. (2008). Cities and clusters in Europe, how cities are supporting clusters. www.opale-lyon.com/content/medias/pdf/000105.pdf [2010 11].
7. Isard, W. (1956). Location and the Space Economy. – New York: John Wiley.
8. Jucevičius, R. (2008). Klasterių ABC. Klasterių kompetencijų tinklas. – <http://www.kkt.lt/index.php?id=43> [2010 11].
9. Jucevičius, R. (2009). Klasterių vadovas. – Vilnius.
10. Jucevičius, R., Rybakovas, E., Šajeva, S. (2007). Lietuvos pramonės ir verslo klasterių žemėlapis. – http://www.ukmin.lt/lt/veikla/veiklos_kryptys/pramone_ir_verslas/pramone/doc/Ataskaita.pdf [2010 11].

11. Kamarulzaman, A., Mariati, N. (2008). Cluster-Based Policy Making: Assessing Performance and Sustaining Competitiveness // Review of Policy Research, Vol. 25. No 4. – Toronto.
12. Ketels, Ch. (2003). The Development of the cluster concept – present experiences and further developments // NRW conference on clusters. – Duisburg.
13. Ketels, Ch. (2004). European clusters // Structural Change in Europe 3 – Innovative City and Business Regions.
14. Klasterių kūrimo Lietuvoje prielaidų analizė ir rekomendacijų parengimas (2002). Ekonominių tyrimų centras, Kauno technologijos universiteto Verslo strategijos institutas. – http://www.ukmin.lt/lt/veikla/veiklos_kryptys/pramone_ir_verslas/pramone/mtd.php [2010 11].
15. Lietuvos pramonės klasterių plėtros programinė studija (2003). Kauno technologijos universiteto Verslo strategijos institutas. – http://www.ukmin.lt/lt/veikla/veiklos_kryptys/ino/tinkl/klasteriai/ [2010 11].
16. Marshall, A. (1890). Principles of Economics. London: Macmillan and Co., Ltd. – <http://www.econlib.org/library/Marshall/marP.html> [2010 11]
17. Navickas, V., Malakauskaitė, A. (2008). Nauji makroekonominės politikos svertai: klasterių fenomenas // Verslas: Teorija ir praktika. Nr. 9 (4). – Vilnius.
18. OECD (1999). Boosting Innovation: The Cluster Approach. OECD Proceedings. – France. OECD Publications Service.
19. Porter, M. E. (1990). The competitive advantage of nations. – New York: The Free Press.
20. Porter, M. E. (1998). On competition. Cambridge, MA: – Harvard Business School Press.
21. Raines, Ph. (2001). Local or National Competitive Advantage? The Tensions in Cluster Development Policy // Regional and Industrial Policy Research Paper. No. 43.
22. Roelandt, T., Hertog, P. (1999). Cluster analysis and cluster-based policy making: The state of the art // Boosting innovation: The cluster approach. – Paris.
23. Rosenfeld, S. A. (2002). Creating Smart Systems. A Guide to Cluster Strategies in Less Favored Regions. – Brussels: European Commission.
24. Silvano, B. (1999). Stimulating spontaneous development and clustering SMEs. Concepts from empirical analysis. – <http://sbaer.uca.edu/research/icsb/1999/88.pdf> [2010 11].
25. Simmie, J., Sennett, J. (2001). London: International trading metropolis // Innovative cities. – London.
26. Solvell, O. (2003). The cluster initiative greenbook. – Stockholm: Ivory Tower.
27. Šalčius P. (1927). Visuomenės ūkio teorija. – Kaunas.
28. Švetkuskas, Č. (2003). Pramonės sektoriaus klasterizacija Lietuvoje. – <http://verslas.banga.lt/lt/leidinys.printer/3fc61c2d51d2f?vbanga2=6a249c77e661c06bd15a6d542d0f7aab> [2010 11].
29. Vaitkevičius, S., Stalgienė, A. Klasterizacijos raiška Lietuvos grūdų sektoriuje // Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai: mokslo darbai. Nr. 22. – Akademija.

CLUSTER DEVELOPMENT BARRIERS

Aldona Stalgienė

Lithuanian Institute of Agrarian Economics

Technological, political and social changes, as well as the impact of globalization, promote countries and the individual economic sectors to become competitive. One of the possible economic growth strategies is cluster development or a tendency of related companies and associated institutions to concentrate geographically as a precondition for the development of competitiveness.

After the analysis of cluster concept and its evolution was carried out, fundamental characteristics of the cluster are named, the barriers of cluster formation and development are analyzed and the cluster policy is examined. Objective of the study – after the analysis of cluster development barriers, to propose their classification, and possible instrumentalities to eliminate barriers. Research methods – systematic, logic and comparative analysis of scientific literature and synthesis.

Key words: clusters, cluster barriers, cluster policy.